

Bringing our Cultures Home:
**FESTSCHRIFT FOR
BADE AJAYI AT 70**

Ahmad Shehu Abdussalam (Editor-in-Chief)

Lere Adeyemi

Hezekiah Olufemi Adeosun

Bolanle Elizabeth Arokoyo

Adeyemi, R. O (Mrs)

**Bringing our Cultures Home:
FESTSCHRIFT FOR BADE AJAYI AT 70**

**Department of Linguistics and Nigerian Languages
Faculty of Arts
University of Ilorin**

Ahmad Shehu Abdussalam (Editor-in-Chief)

Lere Adeyemi

Hezekiah Olufemi Adeosun

Bolanle Elizabeth Arokoyo

© Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin, Ilorin,
Kwara State, Nigeria 2014

ISBN: 978-978-937-825-8

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publishers.

Printed and bound by
Chridamel Publishing House
No 3, Otunola Adebayo Street
Off Taiwo Road, Ilorin, Kwara State

TABLE OF CONTENTS

Foreword	iii
Preface	v
Acknowledgements	x
Table of Contents	xi
Curriculum Vitae of Professor Bade Ajayi	xv
 Section A	
Akitiyan Bádé Àjàyí Lórí Ìṣàtúnṣín Ìhun Èṣẹ Ifá Adeosun, Hezekiah Olufemi.....	1
The Human Skeleton Derived from <i>Ifa</i> Corpus: The Unacknowledged Dynamics Alamu, Akiti Glory	10
Lítiréṣọ Yorùbá Nínú Ọrọ Ààbò Àti Ifaradà Èṣìn: Àlàye Ránpẹ Ní Ìlànà Tíòrì Ìṣàtakò Ìmúnisin Adéyemi, Léré.....	18
Is Religion a Force for Peace or Conflict in Nigeria? Olowonibi, Femi.....	32
A Comparative Analysis of the Right Hand of Yahweh in the Psalter and Yoruba Tradition Ogunkunle, Caleb O....	43
A Comparative Study of Yoruba and Biblical Concept of Children Upbringing Oyetade, Michael O.....	56
Fágúnwà's <i>Ògbójú Ọdẹ Nínú Igbó Irúnmalẹ</i> : An Adaptation of Biblical Stories Adekeye, Foluke Bolanle	67
The Symbolic Interpretation of Time and Place in the Yorùbá Indigenous Healing System Orimoogunje, Oladele Caleb.....	75
An Appraisal of Environmental Issues in the Selected Novels of D.O. Fágúnwà Adeyemo, Olufemi.....	82
Ìfọjú Tíòrì Ajẹmọ Ìmọ Ìtàn-Tuntun Wo Ìtàn, Ìṣẹlú Àti Ìlò Agbára Nínú Ìwé Ìtàn Àròṣọ Ọmọ Olókùn Èṣìn Hamzat, S. A. Olayide.....	91
	xi

Bringing our Cultures Home: FESTSCHRIFT FOR BADE AJAYI AT 70

Àgbéyèwò ètè ìṣewékú nínú ìwé <i>Orin Ode Fún Àṣeyé</i> Okewande, Oluwole Tewogboye.....	99
Àtubòtán Aáwò Àti Okùnfà Rẹ̀ Láwújọ: Ẹ́ṣe Àmúlò Àwọn Ewì Àpilẹ̀kọ Yorùbá Àjùwọ̀n-Adéníran, Jùmòkẹ.....	114
Yorùbá Proverbs and Morality (<i>Ìwà Ọ̀mọ́lúàbí</i>): The Past, Present and the Future Ogunlola, Layo.....	124
Socio-Cultural Context of Julie Okoh's <i>Edewede</i> Ojediran, Oludolapo	139
Fífi Tíọ̀rì Sosiólọ̀jì Lítírésọ̀ Ẹ̀e Àtúpàlẹ̀ Oríkì Aláàfin Ọ̀ba Lámídì Adéyemí Kẹ̀ta Adeyemi, Roheemat Olabimpe.....	151
<i>Oriki</i> (Praise-Singing) Practice in Yoruba Culture Ikhibe, Solomon O. and Bisiriyu, Mojisola	162
A Textual Analysis of Some Selected Asabioje Afenapa's <i>Oriki</i> Performance Ikhibe, Solomon O. and Bisiriyu, Mojisola	174
Yoruba Names as a Reflection of People's Cultural Heritage Yusuf Noah, Olatunji Abdulganiy and Issa, Moshood	186
Functions of Proverbs in Contemporary Yorùbá Society Atóyẹ̀bí, J. Adébaře	197
Section B	
Linguistics and the Linguists in the 21 st Century FAKUADE, Gbenga	207
Anti-Theft Philosophy in Selected Yoruba Proverbs Friday-Otun, Joseph Omoniyi.....	216
Proverb and Conflict Management: A Socio-Semiotic Approach Moshood, Zakariyah.....	227
Like Soil Like Plant: Understanding the Milieu of French Language Learning in Nigeria Ajiboye, Tunde.....	236

A Contrastive Overview of English and Yoruba Consonantal Systems Alabi, Taofiq Adedayo.....	247
A Lexicostatistic Study of Some Extinct and Near Extinct Words in Yoruba Rafiu, K. Adewale and Adeyemi, R. Olabimpe.....	264
A Lexicostatistics Comparison of Yorùbá, Igbo and Olùkùmi Dialects Arokoyo, Bolanle Elizabeth.....	271
Àlàyé Lóri Àwọn Kókó Inú Tíórì Gíràmà Omóléwu, Olátúbòsún Christopher.....	281
Grammatical Structures in Yorùbá-Igbo Code-Switching Amaechi, Mary.....	299
Focus Constructions and Negation of Focused Constituents in Ègbá Dialect Omóléwu, Olátúbòsún Christopher.....	312
Acquisition of Complex Predicates by Yoruba Children Arokoyo, Bolanle Elizabeth.....	335
An Interface between Phonetics and Phonology in Yoruba Language Acquisition Isaiah, Adebola Ayoola.....	353
Vowel Harmony in Ekiti Dialect of Yoruba Language Balogun, Nasrudeen Akanbi and Adewale, Hafsat Omolola	364
* Function and Significance of Greetings in Igbo Tradition: a Sociolinguistic Study of Nnewi Community in Anambra State Nwosu, Florence Chika.....	374
A Semantic Analysis of <i>Akpos</i> Jokes Filani, Ibukun.....	399
Comedy and the Comic Art in the Nigerian Theatre Adeoye, Abdulrasheed A.	403
Breaking the Barrier of Imprecision in Play Making in Bayo Oduneye's 'Draft Interchange' Directorial Approach ARINDE, Tayo Simeon	417

FÍFÍ TÍŌRÌ SOSIŌLOJÌ LÍTÍRÉSÒ ŠE ÀTÚPALÈ ORÍKÌ ALÁÀFIN ỌBA LÀMÍDÌ ADÉYEMÍ KETA

ADÉYEMÍ, Roheemat Olábímpé
Department of linguistics and Nigerian Languages,
University of Ilorin, Nigeria.
proudlyqueen@gmail.com

Àṣamò

A kò lè ṣàdéédé rí oríkì àwọn Aláàfin lénú tǎǎ tǎran ilú. Arókin àti Akúnýùngbà ní ó máa n ló ó, ní ààfin sì ní àwọn wònyí máa n ṣàbà wà. Àisì lè kù fíri dé ọdọ àwọn wònyí láti gba oríkì lénú wọn máa n mú wàhálà dání fún akékọ́ nítórí pé, àwọn pàápàá kí í fẹ́ fí àwọn oríkì wònyí sílẹ̀ torí oun ní ọ̀nà ìgbàjẹ gbàmu wọn. Nítórí náà, ọ̀nà láti mú wàhálà wònyí dọ́pín tàbí dínkù ní iṣẹ́ yíí wà fún. Ọgbọn iwádií kàn pàtākì tí a gùnlé lórí iwádií yíí ní "ọgbọn ó ọ́jù mí kòró", nítórí pé, ìrírí mí gégé bí Olorún Aláàfin Ọ̀yọ́ ní a ó ṣàmúlò láti kọ oríkì yíí sílẹ̀. Ọgbọn yíí yóò jẹ́ kí a lè sọ ní pàtó ibi tí oríkì yíí ti bèrẹ̀ gégé bí a ti n kí í nínú ààfin àti ibi tí ó parí sí láijẹ́ pé a ṣàfẹ́kù ohunkóhun nínú rẹ̀, yóò sì sòro fún ẹnìkẹ̀ni láti jiyàn. Tíŋrì ṣosíŋlọ́jì lítíréṣò Yorùbá ní yóò ràn wá lẹ́wọ́ jù láti ṣe itúpalẹ̀ iṣẹ́ yíí, oun náà ní a ó sì ló. Atúpalẹ̀ yíí jẹ́ ká rí oríkì lónà tó yàtò torí pé, nṣe ní ó ṣàfihàn ìrísí àti ìrírí ọba lásìkò wọn. Iṣẹ́ yíí dáa lábàá kí á tepele mọ́ àwọn oríkì àti ewì alohùn Yorùbá kí a le ṣàwárí itàn tó sọ̀nù gbogbo.

Kókó ọrọ: oríkì orílẹ̀, Aláàfin, ṣosíŋlọ́jì lítíréṣò, Ọ̀yọ́

Ìfáàrà

Oríkì orílẹ̀ jẹ́ ogún àtọ̀lẹ́dọ̀lẹ̀ tí àwọn ọmọ Yorùbá jẹ́ láti ọwọ́dọ́wọ́ àwọn babańlá wọn tó ṣe wọn sílẹ̀. Bí orúkọ tí jẹ́ àṣà Ọ̀ran-an-yàn fún Yorùbá bèẹ̀ ní orílẹ̀ náà jẹ́. Kò tilẹ̀ sí idílẹ̀ Yorùbá kàn tí kò ní orílẹ̀ tirẹ̀, bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé, lóde ònì ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ le má mọ́ bí a ti n kí orílẹ̀ wọn délédélé

Iṣẹ́ yíí dí ààyè kàn nínú lítíréṣò alohùn Yorùbá nípa pípèsè lónà ẹ̀rọ oríkì Aláàfin Ọ̀yọ́. Oríkì àwọn Ọba jẹ́ ọkan lára ẹ̀yà ewì alohùn Yorùbá tó gbajúmọ́ jùlọ̀ nílẹ̀ Áfíríkà. Àrà ọ̀tò nínú ewì alohùn tí a dojú rẹ̀ kọ́ àwọn Ọba àti àwọn ìjòyè nílá nílá ní kọ̀kọ́ àti gbangba ní láti fí pọ̀n àwọn alálẹ̀ lẹ̀ àti láti ṣàfihàn ohun gbogbo tó forimù lásìkò ẹnìkọ̀ọkan wọn.

Àrìwòye tí a rí lórí àwọn oríkì ní ọ̀lájú ìgbàlódé tí ó gba àwọn ọ̀dọ́ lẹ̀kàn tí ó mú kí wọn ṣe afọ̀nú-fọ̀ra nípa iṣẹ́ àtọ̀lẹ́dọ̀lẹ̀ àwọn babańlá wọn kí á tó sọ pé oríkì orílẹ̀ wọn. Ó tilẹ̀ sì dàbí ẹ̀ni pé, wàhálà àti idààmú tí wọn máa n kàn láti gba oríkì kí í tilẹ̀ fẹ́ ẹ́ jẹ́ kí wọn kọbi ara sí i. Àwọn onímọ́ gbà pé oríkì jẹ́ ọ̀nà tí a lè gbà mọ́ itàn orírùn kọ̀ọkan gégé bí Ọlájùbù (1984) ṣe sọ, àisì àwọn arọ̀tàn gidì mọ́ yíí ló mú wá wòye pé oríkì àwọn ọba alayé ní ó kógo já tí a lè ló láti fí ṣe àkójọ̀pọ̀ ọ̀gidì itàn ní ilú Ọ̀yọ́. Oríkì ní àkókò tí a máa n ló ó àti àwùjọ́ tí a ti máa n ló ó. Èyí sì tún dá lórí ohun tí a fẹ́ lo irúfẹ́ oríkì náà fún, Oríkì tí ó bá wáyé ní ojú ogun yóò jẹ́

èyí tí yóò mú orí àwọn jagunjagun yá, èyí tó bá wáyé ní oko ọwẹ́ máa ń jẹ èyí tí ó kún fún ọrọ́ itanijí tí ó kún fún ohun iwúrí tó lè mú ifagagbága lówó. Oríkì tí ó bá wáyé ní ààfin ọba yóò kún fún oríyìn fún ọba, àṣeyọrí àti iránnilétí ohun mánigbàgbé tí idílẹ̀ yíi tí ẹ̀ nígbà kàn. Ohun miiran tí ó tún ẹ̀ pàtàkì ní pé, gbèdèké iṣẹ́ yíi kò ní í kọjá inú ààfin Alààfin Ọyọ nìkan, gbogbo ohun tí ó forimù nìbẹ̀ tí ó jẹ́ iṣẹ́se tàbí àṣà ni a ó Ẹ̀fihàn rẹ̀.

Kín ni Oríkì?

Àkópọ̀ ọrọ̀ méjì ni oríkì jẹ́ nílẹ̀ Yorùbá; 'Orí', 'kì'. "Orí" nìbí yíi tùmọ̀ sí ọ̀pin gíga tàbí idàgbàsókè nígbà tí "kì" tùmọ̀ sí kí á yin ni tàbí pe orúkọ ikọ̀rọ̀ ẹ̀ni (Láṣebikan 1958:32). Nítorí náà, oríkì le è tùmọ̀ sí pípe orí ẹ̀ni pẹ̀lú orúkọ tàbí kíkì ènìyàn pẹ̀lú bí ó ẹ̀ rí. Yorùbá ní, a kì í morúkọ ikú kí ó pani. Ohun tí wọn ní lókàn ni orúkọ àṣírí (oríkì) tiẹ̀, wọn sì gbà pé, tí a bá mọ oríkì ẹ̀dà, ohunkóhun tí a bá fẹ́ ní ẹ̀ni náà leẹ̀ ẹ̀ fúnni yálá ní rere tàbí aburú bí àpẹ̀rẹ̀, ọ̀jò pípe, pípe iná, ẹ̀fọ́rí pípe àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ.

Ohun tí ó kẹ̀nú ni oríkì, ó sì sòro láti tùmọ̀ dípò bẹ̀ẹ̀, oríkì ẹ̀ ẹ̀ Ẹ̀pẹ̀júwe. Oríkì lè jẹ́ ọ̀rọ̀ ọ̀rọ̀, ó sì le è jẹ́ gbólóhùn, ó lè jẹ́ apákan nínú ọ̀rọ̀ tàbí gbólóhùn tí ó sọ nípa ẹ̀nikan pàtó yálá nípa iṣe, ihùwàsí, ìbí, orílẹ̀ onítòhùn tàbí itàn idílẹ̀ ẹ̀ni bẹ̀ẹ̀, iṣẹ́ rẹ̀, ìmọ̀ àmọ̀tẹ̀lẹ̀ nípa ẹ̀ni bẹ̀ẹ̀ àti gbogbo ohun àlèronúkàn nípa ẹ̀ni ọ̀hún. Láfíkún, oríkì wà láti yin ènìyàn, a sì máa fún ni níróó nípa ẹ̀ni náà.

A wòye pé, láààrin àwọn Yorùbá, oríkì jẹ́ orúkọ àṣírí tí a fí ń pe ni, èyí tí ó ní agbára ipè nínú tí a lè lò láti fí darí ẹ̀ni tí a pè yálá sí rere tàbí fún ibi. Ẹ̀ni tí à ń kì máa ń ronú lọ pẹ̀lú idùnnú nígbà tí ó bá ń gbọ́ bí wọn ẹ̀ ń kì òun mọ̀ àwọn alálẹ̀ rẹ̀ lórí iṣẹ́ ribiribi tí wọn tí ẹ̀ lọ àti àṣeyọ́rí wọn. Gégé bí igbàgbọ̀ àwọn Yorùbá, oríkì lágbára láti darí ìrònú ẹ̀ni tí à ń kì torí pé, a lè lò ó tí nńkan bá le. Láti ara oríkì, ẹ̀ni tí inú rẹ̀ bá ń ru, tàbí tí orí rẹ̀ bá gbóná ẹ̀ ẹ̀ wò sà.

Adéoyè (1972) wo oríkì bí ibi tí itàn iṣẹ́dálẹ̀, ìrírí, iṣẹ́ akọni, iwà àwọn babańlá wa sojọ́ sí. Bákan náà ni Abimbólá (1975:266-292) pè ẹ̀ ní ẹ̀yà ewì alohùn tí ó ń Ẹ̀fihàn ohun tí ó tí kọ́já tí ó sì ń ta àwọn olùgbọ̀ rẹ̀ jí láti túbọ̀ kọ́ ẹ̀ àwọn akọni tó tí lọ. Ẹ̀wẹ̀, Oyèlára (1990) rí oríkì gégé bí èyí tí ń sọ nípa ibi tí ẹ̀dà tí ẹ̀, iṣẹ́ ènìyàn àti iwà rẹ̀. Ohun tí ó yé wa nínú iṣẹ́ Abimbólá, Adéoyè àti Oyèlára ni pé, iṣẹ́ ọ̀pitàn ni wọn yàn lé oríkì lówó. Bẹ̀ẹ̀ sì ni, ohun tó jẹ́ àkóónú oríkì ju itàn lásán lọ, bí oríkì ẹ̀ wà láààrin ènìyàn ló wà láààrin àwọn ẹ̀dà ayé tókù.

Yorùbá bọ̀ wọn ní, ibi tí a bá rìn mọ̀ ni a máa ń rí mọ̀. Bí ènìyàn bá rìn jìnnà, yóò rí abuké ọ̀kẹ́rẹ̀, ojú orúkọ àlájẹ̀ tàbí àníjẹ̀ ni Ayòrindé (1973) fí wo oríkì ní tiẹ̀. Díẹ̀ lára ohun tí ó sọ nípa rẹ̀ nìyí:

Oríkì could be described as a praise – name, cognomen or nickname. It describes the child's character, or the circumstances of its birth, or what he or she is hoped to become.

Ohun tí ó ń sọ ní pé:

Oríkì ẹ̀e é Ẹ̀apẹ̀júwe bí orúkọ̀ yìin, àlájẹ̀
tàbí ìnagijẹ̀. Ó máa ń júwe iwà ọ̀mọ̀,
ohun tí ó Ẹ̀lẹ̀ nígbà tí a bí i tàbí ohun tí
ó fẹ́ẹ̀ dà lójọ̀ iwájú.

Nínú ohun tí Ayòrindé sọ dà sílẹ̀ yíi, ó jẹ́ kí ó yé wa pé, iwà olóríkì ní oríkì ń Ẹ̀apẹ̀júwe. Ó ń sọ nípa èrò àwọn òbí, Ẹ̀lẹ̀lẹ̀ tó rọ̀mọ̀ ibi olóríkì. Ohun tí Ayòrindé sọ yíi tún jẹ́ ọ̀tun sí ohun tí àwọn tí a ti mẹnubà Ẹ̀ájú ti sọ lórí oríkì torí pé, ohun tí àwọn onímọ̀ ti sọ lórí oríkì kò ju pé wọn fún oríkì ní ìtumọ̀ tó jẹ́ kí a rí i bí orílẹ̀ tàbí ti bọ̀rọ̀kinní. Ó jẹ́ kí ó yé wa pé, oríṣíi ẹ̀yà ní oríkì bí i orúkọ̀ àpẹ̀lẹ̀, ìnagijẹ̀, oríkì orílẹ̀, ti bọ̀rọ̀kinní àti ti àbísọ̀. Gbogbo ohun tí Ayòrindé sọ nípa oríkì yíi jẹ́ kí ó ní àwòmọ̀ ènìyàn nìkan.

Ẹ̀sẹ̀ mǐràn tó pon kún ìmọ̀ wa lórí oríkì ní ti Ọ̀lájubù (1971:12). Ó jẹ́ ká mọ̀ àjọ̀ṣepọ̀ tó wà Ẹ̀aàrín lítírésọ̀ alohùn àti oríkì pé, oríkì jẹ́ ọ̀kan pàtàkì nínú ewi alohùn Yorùbá bí i Ẹ̀jálá, Ẹ̀sẹ̀-ífá, Iwi-Egúgun, Ẹ̀kún-iyàwó, Ẹ̀àngó pípe àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ. Ó tún fi kún un pé, kò sí ènìyàn kàn nínú ìran Yorùbá tí kò ní oríkì orílẹ̀, bẹ̀ẹ̀ ní kò sí ilú tí kò ní oríkì tirẹ̀ bákan náà. Tí a bá ẹ̀e àwòjinlẹ̀ ohun tí Ọ̀lájubù sọ yíi ó fihàn dájú Ẹ̀áká pé kò sí bí apohùn ti lẹ̀ lóyin lóhùn tó, kí ó sọ pé ti oríkì báwo. Àṣeyọ̀rí àti ìmọ̀nṣe apohùn dá lórí àrà tí ó bá le è fi oríkì dá. Bí kókó ti jẹ́ eegun fún iyán, tí Ẹ̀kùkù sí jẹ́ eegun àgbàdo, bẹ̀ẹ̀ gégé ní oríkì náà jẹ́ ọ̀pákùtẹ̀lẹ̀ tí apohùn máa ń gùn lé láti ẹ̀e àpadé-àludé nínú ìlákàkà rẹ̀ láti wá kóríyá fún ẹ̀ni tí ó ń kì.

Ẹ̀wẹ̀, nínú Ẹ̀sẹ̀ Ọ̀lájubù yíi kàn náà (1978:15), ó rí oríkì bí orúkọ̀ tí ó ń fi ìrísí ohun kàn tàbí ẹ̀dà kàn hàn. Kókó yíi ní ó ń Ẹ̀láyẹ̀ tí ó fi sọ pé:

Ara orúkọ̀ ní oríkì wà. Ní gbogbo ayé, kò
sí ohun tó wà tí kò ní orúkọ̀, igi ní o,
ewéko ní o, ilú ní o, ànì gbogbo ohun tí
Ọ̀lọ̀run dá ló ní orúkọ̀. (1978:15)

Ẹ̀sẹ̀ yíi gbòòrò púpọ̀ nínú Ẹ̀sẹ̀ tí àwọn ènìyàn ti ẹ̀e lórí fífún oríkì ní ìtumọ̀. Ní ọ̀nà kǐnì, Ọ̀lájubù jẹ́ kí ó yé wa pé, kò sí ohun kàn tó ní orúkọ̀ tí kò ní oríkì. Bí èèyàn ti ní oríkì bẹ̀ẹ̀ náà ní àwọn ẹ̀dà ayé tókù náà ní oríkì. Ayòrindé (1974:281) ní èrò kan náà pẹ̀lú ti Ọ̀lájubù nípa oríkì. Ó ní kò sí ẹ̀ni tí kò ní oríkì, tẹ̀rú-tọ̀mọ̀ ló ní oríkì ti wọn máa fi ń kì í. Ó tẹ̀ síwájú pé, ibi tí oríkì ẹ̀e pàtàkì dé ní ilẹ̀ Yorùbá, bí ọ̀mọ̀dé bá jí ní ààrọ̀ tó bá lọ́ kí àwọn òbí rẹ̀, oríkì yíi ní wọn máa fi ń kì í tí wọn sì máa fi ń kì í. Bí ó bá jẹ́ ọ̀kúnrin, wọn le kì í bá yíi pé:

Àjànì Ọ̀gún
Ọ̀mọ̀ Amúlẹ̀ wúwó
Ọ̀mọ̀ awúkọ̀ gbinrin béérín fọ̀n

Omọ Agùnṣẹ̀ gírì b'ójò tí í kù
Káàárò
O ò jírè bí?

Ó tẹ síwájú pé, oríkì wúlò púpò, wọn máa ń fi ẹ̀ṣẹ́írí fún èniyàn lẹnu ịṣẹ́, wọn fi ń sọ ìtàn èyí tí ó wópò lẹnu àwọn apohùn àti àwọn onílù àti pé kò sí ohùn tó wà láyẹ́ tí kò ní oríkì tiwọn.

Tíṣẹ̀rì Ịṣàmúlò

Ọ̀nà méjì ọ̀tọ̀ọ̀tọ̀ ní àwọn onímọ̀ tíṣẹ̀rì lítírẹ̀ṣọ̀ pín ara wọn sí. Àwọn ọ̀wọ̀ àkọ́kọ̀ gbà pé, ó yẹ kí á wo ịṣẹ́ lítírẹ̀ṣọ̀ kan mó àwùjọ̀ tí a ti gbé e jáde nítorí pé, lítírẹ̀ṣọ̀ àti ẹ̀ni tí ó gbé e jáde kò Ẹ̀àjẹ́ ara àwùjọ̀. Nítorí náà, wọn gbàgbọ̀ pé, aṣàwòta ilé-ayé ní lítírẹ̀ṣọ̀ jẹ́. Àwọn ọ̀wọ̀ kejì rí ịṣẹ́ lítírẹ̀ṣọ̀ ní ịṣẹ́ ọ̀nà lásán. Èròjà tí ònkòwé/akéwì ló àti ẹ̀wà ịṣẹ́ rẹ̀ nìkan ló jẹ́ wọn lógún. Wọn kì í wo nnkan miiran tayọ ịṣẹ́ lítírẹ̀ṣọ̀ tí wọn ń ẹ̀ àtúpalẹ̀ rẹ̀. Wọn kì í wo irú èniyàn tó ẹ̀ ịṣẹ́ tàbí ipò ẹ̀ni tí ó ẹ̀ ịṣẹ́ náà.

Tí a bá fi pẹ̀lẹ́ pa èèrà, a ó rí ifun inú rẹ̀. Tí a bá fara balẹ̀ wo oríkì àwọn Aláàfin Ọ̀yọ́ dáadáa, a ó rí i pé, ọ̀pọ̀ nnkan ló forimù síbẹ̀. Oríkì wọn jẹ́ kí a rí àgbéyọ́ ìtàn ịṣẹ́dálẹ̀, ẹ̀sìn, ètò ọ̀rọ̀-ajé, ịṣẹ́lú, ị́rísí wọn lókòòkan, ihùwàsí, ịṣesí, ohun àgbáyẹ́se wọn lásikò tí wọn fi wà lórí itẹ̀.

Ohun bí irin là á fí í lu irin. A wọ́ye pé, ohun èlò pàtàkì ní tíṣẹ̀rì ọ̀sọ́lọ́jì lítírẹ̀ṣọ̀ jẹ́ fún àlàyẹ́ wà lórí àkóónú tí oríkì Aláàfin ní. Ní ọ̀nà kínní, àwọn ohun tó máa ń hàn de nínú oríkì ní bí i, ịṣẹ́ ribiribi tí wọn ń ẹ̀, àgbéjádé agbára, àṣẹ, ètò ịṣẹ́lú àti ètò ọ̀rọ̀-ajé. Àwọn nnkan wọ́nyí lápapọ̀ máa ń jẹ́ kí á rí imọ̀lẹ́ irú ipò tí àwùjọ̀ wà ní igbà ọ̀hún.

Bí ó tilẹ́ jẹ́ pé, a kò lè gbé ara lé oríkì láti fi sọ ìtàn, a gbàgbọ̀ pé iwọnba ìtàn tí wọn bá fi oríkì yán máa ń jẹ́ ọ̀títọ̀. Àwọn onímọ̀ lítírẹ̀ṣọ̀ alohùn Yorùbá tilẹ́ sọ pé ọ̀títọ̀ ní pé oríkì wúlò bí orisun ìtàn láti fi dí àlààfo ibi tí kò bá ti sí àkọ́sílẹ̀ irú ìtàn bẹ́ẹ̀. Barber (1981) gbìyànjú láti fi ịṣọ̀wọ̀-lo-èdè nínú oríkì ọ̀ba Àkànní tí ó jẹ́ Olókukù fa ìtàn bí àwùjọ̀ ẹ̀ rí ní Òkukù ní sẹ́ntùrì kejìdínlógún yọ̀ bẹ́ẹ̀ náà ní Àjàyí (1984) ẹ̀ àmúlò oríkì orílẹ̀ àwọn ọ̀ba Aládé àríwá Èkìtì ní ipínlẹ̀ Ọ̀dó láti fa ìtàn orírun wọn yọ̀.

Ipínṣísọ̀rì Oríkì

Lẹ́yìn tí a ti ẹ̀ àgbéyẹ̀wò ọ̀kan-ò-jọ̀kan nípa àkọ́sílẹ̀ àwọn aṣáájú nínú imọ̀, iwádúfi fi hàn pé, kókó méta gbòògì ní wọn pín oríkì sí. Àwọn yíi ní (a) oríkì orílẹ̀ (b) oríkì bọ̀rọ̀kinní (d) oríkì àbísọ̀. Yàtò sí èyí, a ní àwọn ịsọ̀rì oríkì miiran bí i oríkì àmútọ̀runwá, oríkì orúkọ, oríkì àlájẹ́, ìnagijẹ́ àti bẹ́ẹ̀ bẹ́ẹ̀ lọ. Irúfẹ́ oríkì yíi wà ní abẹ́ ịsọ̀rì èyí tí a pè ní oríkì àbísọ̀/bọ̀rọ̀kinní. Ẹ̀ugbọ̀n síbẹ̀ a ó ẹ̀ àpẹ̀júwe àwọn oríkì náà ní ẹ̀yọ̀kòòkan.

Oríkì Àmútọ̀runwá/Àbísọ̀

Irú ipò tí ọ̀mọ̀ bá jáde láti inú iyá ló máa n mú àwọn oríkì wọ̀nyí wá. Bí àpẹ̀rẹ̀, Dàdà, Àjàyí, Ọ̀kẹ̀, Ọ̀jó, Ìgè Àdùbì àti bẹ̀ẹ̀ lẹ̀. Àpẹ̀rẹ̀:

Àjàyí

Àjàyí Ọ̀gídí Olú

Oníkàngà Àjípọ̀n

Ò b'omi sùúrù wẹ̀dà

Ẹ̀ni Àjàyí gbà gbà gbà

Tí kò leè gbà tán

Igúnnugún ní í gba olúwarẹ

Ọ̀jó

Ọ̀jó Olùkùloyè

Ìgè kíkẹ̀ nişẹ̀ ẹ̀yẹ̀ lóko

Ọ̀jó tí mo mò pé méje

Mo m'Ọ̀jó a b'adiẹ̀ şàba lórí ẹ̀yin

Mo m'Ọ̀jó a jókòó t'olówu ma ràn

Ó fẹ̀şẹ̀, ẹ̀şẹ̀ mọ̀wọ̀ re 'bì idí ẹ̀

Ìgbà t'olówu ọ̀ jà, tí ọ̀ bínú,

Kí lẹ̀kọ̀ Olówùú ó fìjà ẹ̀

Mo m'Ọ̀jó a b'adiẹ̀ şàba

Adiẹ̀ pamọ̀, Ọ̀jó ọ̀ pa.

Oríkì-Orúkọ̀ (Àbísọ̀)

A tún rí oríkì àbísọ̀ miiran tí àwọn mọ̀lẹ̀bí máa n sọ ọ̀mọ̀. Oríşìrìşìi nńkan ni ó máa n ẹ̀ atọ̀nà fún irúfẹ̀ oríkì yìi bákan nàà, wọ̀n sì şàbà máa n jẹ̀ ẹ̀lẹ̀yọ̀ ọ̀rọ̀. Bí àpẹ̀rẹ̀:

Àkàndé

Àyàndá

Ìşọ̀lá

Àdìó

Àríkẹ̀

Àlàrí

Àbíké

Àníké

Oríkì Àlàjẹ̀/Àníjẹ̀ (Bọ̀rọ̀kinní)

Ìşọ̀wọ̀ oríkì yìi nàà wà lára oríkì Bọ̀rọ̀kinní. Nínú işẹ̀ Adéoyè (1972:44), ó sọ báyii pé, ọ̀mọ̀ a máa ní àlàjẹ̀ nítorí pé ẹ̀ni tí ó ti kọ̀kọ̀ jẹ̀ orúkọ̀ nàà rí jásí akínkanjú, olówó, olókíkí, alágbára tàbí onínúure, afínjú, olùfọ̀kànsìn tàbí alááyan àti bẹ̀ẹ̀ lẹ̀. Ó ní àlàjẹ̀ a sì máa hàn ju orúkọ̀ gidi lẹ̀, nígbà miiran, ẹ̀lòmíran kò tilẹ̀ ní fọ̀mọ̀ pé àlàjẹ̀ ni ọ̀un n lẹ̀ gẹ̀gẹ̀ bí orúkọ̀. Díẹ̀ lára àwọn oríkì àlàjẹ̀ nìyí:

Adéyemí Alówólódù
Alówólódù bí i iyere
Qba tó lówó bí i iyere
Qba tó là là là
Bí i dáràálá tíí gún owó nínú odó

Aláàfin Làmídì Qláiyíwólá (Adéyemí Kẹta 1970 – Títí Di Òní)

Ní kùtù òwúrò ọjọ kẹ̀ẹ́dógún oṣù kẹwàá ọdún 1938 ní agboolé Epo-Gín-ín-gín Òkè Ààfin Ọyọ ni a bí Làmídì Qláiyíwólá Àtándá Adéyemí. Qba Aláàfin Alhaji Adéníran Adéyemí kejì ni bàbá rẹ̀ bẹ̀ẹ̀ sì ni ìyá rẹ̀ a máa jẹ̀ ìbírónkẹ̀ Adéyemí. Ọmọ méjì ni aráàbínrin yíí bí fún qba Adéníran, orúkọ ọmọ kejì a sì máa jẹ̀ Síkírátù Adéyemí.

Ọmọqba Adéyemí bèrẹ̀ èkọ̀ ní ilé-ìwé jélé-ó-sinmi ọlọ̀nńíní láti ibẹ̀ ni ó sì ti lọ ilé-ìwé aláḱòq̣bẹ̀rẹ̀ tí a mò sí St. Andrews Special Primary School báyií. Nítorí pé wọn kì í wo ọmọqba láàfin, kí wọn má baà fi ọlá bàwọn jẹ̀ ni bàbá rẹ̀ ẹ̀se mú u lọ sí Ìṣẹ̀yìn láti lọ kọ̀ ìmọ̀ Al-kùránì lábẹ̀ olóògbé Alfa Olówó-Òkéré ti àdúgbò Ìjembà nílùù Ìṣẹ̀yìn, ó sì tún ń kàwé ní ilé-ìwé Ansarudeen Ìṣẹ̀yìn, lẹ̀yìn èyí ló padà sí Ọyọ ní 1945. Ó padà sí Abẹ̀òkúta ní 1947 lábẹ̀ olóògbé Sir Ládàpọ̀ Adémólá tí ó jẹ̀ Aláké ti ilẹ̀ Ègbá.

Ọrọ̀ ọ̀ṣẹ̀lú tí ó da Aláké lààmú nígbà náà mú kí ó dá Làmídì padà sí Ọyọ̀, èyí tí ó mú kí bàbá rẹ̀ mú un lọ sí ilù Èkó lábẹ̀ àsiá olóògbé Sir (Dr.) Kòfowórlá Àbáyòmí tí ó jẹ̀ Dókítà àḱòkọ̀ nípa àrùn ọjù ní Nàìjíríà. Níbi ni ó ti parí ilẹ̀ èkọ̀ aláḱòq̣bẹ̀rẹ̀ tí ó sì ẹ̀se idánwò sí ilé ìwé gígá tí ó dára jùlọ̀ nígbà náà (St Gregory College). Àṣeyeye Làmídì mú idúnnú bá alágbàtọ̀ rẹ̀, èyí sì mú kí ó ra bàtà ìsàré pẹ̀lú ẹ̀kòtò funfun kan àti ẹ̀wù ẹ̀ṣẹ̀tí méjì fún un tí yóò máa wọ̀ lọ ẹ̀ṣọ̀sì ní ọjọ̀ sándè. Ó bèrẹ̀ ilé ìwé gígá ní ọdún 1955.

Ní ọdún kíńí tí Làmídì Ọmọqba wọ̀ ilé ìwé gígá ni ó ti bèrẹ̀ síní gba ipò kíńí, àlààfo tí ó sì wà láàárín rẹ̀ àti ẹnì tí ó ẹ̀se ipò kejì pọ̀ tóbẹ̀ẹ̀ tí àwọn aláṣe Gregory College, Qbáléndé, Èkó fi gbé e sí kílààsì kẹta níbi tí ó tún ti ẹ̀se dàadàa títí ó fi parí.

Ìwé nìkan kọ̀ ni Ọmọqba Làmídì mò-ọ̀n-ka, ẹ̀bùn tí ó ní nínú eré idárayá kò kéré, akitiyan rẹ̀ nínú eré bọ̀lù gbígbá ni wọn fi fún un ní ìnagijẹ̀ "Stanley Mathew" torí pé, ẹnì yíí jẹ̀ ògbòntarigì ọ̀ṣẹ̀ré bọ̀lù ní ilẹ̀ àwọn Ọ̀yìnbo nígbà náà. Èyí nìkan kọ̀, a tún máa sàré ẹ̀lẹ̀mí gígún, a sì máa gba ife ẹ̀yẹ̀ fún ilé-ìwé rẹ̀.

Kò pin síbẹ̀, a máa ja ìjàkadì ó sì tún máa ń kan ẹ̀sẹ̀. Ó sì tún gba ìnagijẹ̀ bí i "Ade one", "Slumber boy", "Prince of them all" àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ. Ó sọ pé, idí tí ọ̀un fi yan ẹ̀sẹ̀ jíjà láàyò ni pé, a máa kó ọ̀un ní ìjánu torí, kò fi àyè sílẹ̀ fún ọ̀tí mímu, sìgá àti ẹ̀sẹ̀ torí bẹ̀ẹ̀ ni ọ̀un ẹ̀se fẹ̀ràn rẹ̀. Lẹ̀yìn tí ó parí ilé ìwé yíí ní ọdún 1960 Oṣù kẹrin ọdún náà ni ó bọ̀ sí "Royal Exchange Assurance Company" ní Màrínà Èkó; Ọdún 1963 ni ó bọ̀ sí ọ́fíìsì mǐràn ní àjà kẹrinlá ilẹ̀ ịṣẹ̀ yíí kan náà, láti ibẹ̀ ni ó sì ti di qba ní ọdún 1970.

Fífi Tíṣọrì Sòsìyọlọjì Lítírésọ Şe Àtúpàlẹ̀ Oríkì Alààfin Ọba Adéyemí 3

Díẹ nínú oríkì rẹ nìyí:
Ọkọ ọ mi dé é é
Olórí alábùradà gbogbo ọba
Láyíwọlá ọmọ Olúkúewu
Nílẹ̀ ni lóde ni
Èrù ọkọ ọ mi Àtándá n yọ mi í bà
Bí n bá n wò sùn-ùn bí ẹnì tí ọ lẹgbọn
Nínú baba Baátúndé
Lámídì Àtándá
Ọgbọn inú ẹ jẹ-gbàà-gbèje lọ
Èsù ọ sẹ kookò
Ajá ni nńkan n ẹ
Ajá tí ó pa lílí ó wẹwù ẹjẹ
Lóníí, lóla ni
Èké sáré títí wọn relé aláwo
Lóníí, lóla ni
Èké sáré títí wọn r'òkè Ìgbẹ̀tì
Wọn d'ífa d'ífa títí
Ọwọ ọ wọn d'awọ
Wọn şààgùn şààgùn
Èrẹ̀ké wọn d'apò
Ìgbà şìgìdì ọ r'Àtándá
Láyíwọlá ní, ẹ má ş'amọ lófò mọ!
Láyíoyè, ọba l'ọmọ Adéyemí
Jù wọn lóde, jù wọn nílẹ̀
Láéláé l'ọba tí jọba lọ
Gbọgbọ ọwọ ọ yọ j'orí
Gbọgbọ l'ògómọ ọ yọ j'òpẹ
Alààfin Àtándá y'orí jùwọn baba Làtífá
Wọn n b'ọba níhìn-ín
Wọn n b'ọba lẹhùn-ún
B'Adépọjù Àtándá bá şíjú w'Allah –
A fẹ́rín sí í
Á níhun tó bá w'Olúwa ẹnì níí şe é fún nì
Láyíwọlá, ẹnì a tẹ́tẹ́ tẹ́tẹ́ t'Ọlórùn ọ tẹ́
Àtándá ẹnì a bụkù t'Ọlórùn ọ bụkù
Ènì wọn ká l'ẹ́sẹ́ méjèèjì
T'Ọlórùn ọ jẹ́ ó şubú
Ó şe bí eré bí eré
Ó pele lórí gbogbo wọn
Ìgbà túúbá
Àwo túúbá baba Akọfádé

Ìsaasùn tò l'óun ò níí túúbá
Làmidì Àtandá, iná ó fojú è rí màbo!
Qmọ láde l'ádè l'ádé, Aláàfin Qyọ l'ádé
Adé tóó ní –
Qmọ Adé ló kúkú n pín fún gbogbo wọn
Kò séyíí tò tò t'Aláàfin
Jìngbìnnì bí owó èşşò
Òjò şùùrùşù lójó tóó f'ónjò l'ádé baba Mojíşólá
Òòrùn gangan lo f'Ólúníşà ládé baba Làtífátù
Onítèdè,
Aséyìn,
Iba kìşí,
Gbogbo wọn ló fún l'ádé porongodo
Bàà bá níí purọ o
Bàà bá níí sọrọ ègàn o
Làmidì Àtandá, o jẹgbààgbèje ọkùnrin ọ
Bídíí ò tẹ
Bídíí ò wọ
Láyíwọlá, o t'ọba á şe fún gbogbo ọba
Bídíí sì tẹ,
Bídíí sì wọ,
Àtandá, kónkálukú ó máa şe baálé ilé ara rẹ
Èni obìnrin kò lònà tò bú púrú s'ékún
Ó ní béléyíí ò bá j'ọkọ èni, á sì j'ólórọ èni
Àtandá tí bání sùn f'ewà ran ni
Fúlààní Adéníran, Àtandá Baba Bíóyè
Kúkúró bí ikú
Èni ikú n rán pani
Kì í rẹ kookò Àtandá ọkọ 'Túnrayọ
Kì í b'àlejò pé níbo ló ti wá?
Ó l'ášọ tò káрі gbogbo alágbè
Qpéérè ò tò yáńkóló qmọ Àsìáwù
Qkọ Abíọdún ojú ò ní í tì ọ
Nhkan ò níí şe Sáákì ọkọ Qlábímpé.

Àtupalẹ Oríkì Aláàfin Làmidì Qláyíwọlá Adéyemí Kẹta Ní Ìlànà Tíọ̀rì Karl Marx

Qmọ́ọ́ba Làmidì Adéyemí àti qmọ́ba Bèlò Sàndá Adéyemí ni wọn jọ du ipò Aláàfin lẹyìn tí ọba Gbádégesin papòdà pẹlú àwọn méjìlá mǐràn. Ìdílé Alówólódù tí ọba kan fẹukò yan qmọ́ba Sàndá tí wọn sì fi orúkọ rẹ ránşẹ sí àwọn ìgbimọ Qyọ-Mèsì pẹlú àwọn tókù. Mǎrùn-ún nínú àwọn ìgbimọ méje yíí ni wọn dìbò fún qmọ́ba Adéyemí tí wọn sì fi ránşẹ sí lẹ́gbẹ́ lálẹ́ bẹşù bẹgbà.

Ohun tí ó şe é şe kí ó fa èyí ni ipò tí àwọn Aláàfin işáájú ti wà látàrí àikàwé wọn. Àwọn Ajélẹ̀ Òyìnbó ti bèrẹ̀ sí ní gbé orí fún àwọn ọba mǐràn tí wọn kàwé

gégé bí Qòni ti Ilé-Ifẹ̀, Aláké Ègbá, wọn sì ti ń yàn wọn ní aṣojú nílẹ̀ igbimọ̀ lóbalóba nítorí àìlẹ́kọ̀ tàbí kà àwọn Alààfin ịsáájú. Torí bẹ́ẹ̀, àwọn afọbajẹ̀ rí ídí pàtàkì látí yàn ọ̀ba tó mọ̀wé, Ọmọọba Sandà kò sì kà ju ilé-iwé aláṣọ̀bẹ̀rẹ̀ lọ. Èyí ní wọn fí ń kí Alààfin Adéyẹmí kẹ́ta pé:

Yàtò sí àwọn Ọ̀yọ́-Mèsì, àwọn Ọ̀yọ́ parapọ̀ àtì àwọn púpọ̀ omọ Ọ̀yọ́ ló fowọ́ sí yíyan ọ̀mọ́ọ́ba Ọ̀láyíwọ̀lá ní pàtàkì nítórí tí ó kéré lójó orí àtì pàápàá yóò le san ojú àpá tí yíyọ̀ bàbá a rẹ̀ fi silẹ̀.

Léyìn tí wọn fi Aláàfin Adéyemí kẹta jọba tán, àwọn Ọmọọba lóríṣíríṣí àti olórí ẹbí Alawólódù parapọ ẹ̀ ̀ àtíleyìn fún un. Wọn sì gbà á lẹba. Torí bẹẹ ni wọn ẹ ki Aláàfin Adéyemí kẹta nígbà nàà ní:

159

Àsìkò tí Aláàfin jẹ ọba yìí tí ó pa ẹnu àwọn ọtá àti aláta kò mọ ní àwọn ọkọrin fí n kì í bá yí pé:

Ẹni a tẹ́tẹ́ tẹ́tẹ́ t'Ọlórún ọ tẹ
Ẹni a búkù, búkù, t'Ọlórún ọ búkù
Ẹni wọn ká lẹsẹ méjèjì
T'Ọlórún ọ jẹ ọ subú
Ó ẹ bí eré bí eré
Ó pele lórí gbogbo wọn
Ìgbà túúbá
Àwo túúbá
Ìsasùn tó loun ọ ní túúbá
Láyíwọlá, iná ọ fojú ẹ rí mabo.

Látàrí ìkàlẹ̀jò mọra àti ẹmí ifẹ́ tí Aláàfin Adéyẹmí kẹta ní sí gbogbo mùtúmùwà ní wọn fí n kì í pé:

Kì í b'àlẹ̀jò pé níbo ló ti wá?
Ó l'áṣọ tó ká rí gbogbo alágbẹ.

Bákan náà, nítorí ìṣẹ́dà rẹ́ tí ó jẹ ẹnikan tí kò sanra tàbí tóbi rára nígbà náà ní àwọn apohùn fí máa n pè é ní:

Ọpẹ̀ẹ̀rẹ̀ ọ tó yáńkóló

A dákẹ́ má fohùn tí ó sì máa n ká ọrọ́ tí ó ti pé sọwọ ní Aláàfin Adéyẹmí kẹta. Oríkì rẹ́ ni:

A rẹrìn ín ja,
A r'ojú sùré
Ó n bi gbogbo wọn lórọ́ ẹgbẹ̀rìnlélogún ọdún
Lámídì Àtándá, má bí mí l'ọrọ́ tí n ọ ẹ.

Yàtò sí èyí, ipò tí ọba Aláàfin wà sí àwọn ọba Yorùbá hàn nínú oríkì rẹ́ pé:

Dúrójayé, apèèná baba gbogbo àwọn ọba.

A tún rí àyípadà tí ó dé bá ilú Ọyọ́ àti àwọn èyànrẹ́ nínú oríkì ọba yíí:

Ọba tó jẹ táyẹ rójú
Ọba tó jẹ tí gbogbo ilú n dùn yùngbà
Ẹni tí ọ kọlé n kọlé
Ẹni tí ọ r'áṣọ n kàkànpo ẹwù
Ẹni tí ọ sùn t'iyàwó rí

Gbogbo wọn sì n lóbinrin.

Ó hàn pé àsìkò òjò nì ọ̀ba Oḥjò Okeho gba adé lódò Aláàfin tí Olú ti Ìnìṣà sì gba tiẹ̀ nínú ètẹ̀rùn. Tí a bá wo oríkì Adéyẹ́mí kẹ̀ta, a ó rí irú ohun tí à n sọ̀rọ̀ bá yíi nìbẹ̀:

Òjò sùùrùṣù lọ̀jọ̀ tóo f'ónjò ládé
Òòrùn gangan ló f'Olúnìṣà ní tiẹ̀
Onítédé
Asẹ̀yìn
Iba Kìṣí
Gbogbo wọn ló fún l'ádé porongodo.

Èwẹ̀, oríkì yíi jẹ́ ká mọ̀ pé, Ọ̀ba Adéyẹ́mí kẹ̀ta ló fún àwọn ọ̀ba bíi Onítédé, Asẹ̀yìn àti Ọ̀ba Kìṣí ní Adé.

Lákòótán, a ti rí oríṣííríṣíi nńkan tí ó forímù sùgbón tí a fi oríkì tú síta nínú oríkì Aláàfin Ọ̀yọ́ bí i ètò ìṣelú, ìrísí, ohun mánìgbàgbé tí ó ti ṣẹ̀lẹ̀ lásìkò wọn àti bí ilú ẹ̀ wà lásìkò òhún. Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé, a ti kọ́ kókó díẹ̀ tí a bá pàdé sílẹ̀, eléyíi kò pọ̀n dandan pé èlòmíràn kò tún le rí ìtumọ̀ míràn fàyọ̀ nínú oríkì Ọ̀ba Làmídì Adéyẹ́mí kẹ̀ta. Àwọn kókó yíi, yóò jẹ́ atọ̀nà fún àwọn tí yóò ka oríkì yíi, yóò sì jẹ́ kí wọn mọ̀ nńkan tí oríkì Aláàfin dá lé lórí lápapọ̀, kódà yóò tún ràn wọn lówọ̀ láti fa kókó míràn tí oríkì wònyí dále lórí yàtò sí èyí tí mo ti kọ́ sókè yíi.

Àkójọ Orúkọ Ìwé

- Abimbólá, W. (1975). *Sixteen Great Poems of Ifá*. Ìbàdàn: UNESCO.
- Adéoyè, C.L. (1982). *Orúkọ Yorùbá*. Ìbàdàn: Oxford University Press, Nigeria.
- Adéoyè, C.L. (1979). *Àṣà àti Ìṣe Yorùbá*. Ìbàdàn: Oxford University Press.
- Adéyẹ́mí, L. (2006). *Tíṣọ́rì Lítírésọ́ ní Èdè Yorùbá*. Ìjẹ̀bú-Òde: Shebiotimo Publications.
- Adéyẹ́mí, R.O. (2008). "Ìwádii ìjìnlẹ̀ lórí oríkì orílẹ̀ àwọn Aláàfin Ọ̀yọ́, 1837-2008". Unpublished M.A thesis, university of Ilorin, Nigeria.
- Àjàyí, B. (1989). "Yorùbá Palace Entertainment Crew: The Aláàfin Palace Example". *Nigeria Magazine*, Vol. 57, Nos. 3 & 4, pp. 60 – 67.
- Àkínyẹ́mí, A. (1990). "Ìlò oríkì lówùjọ̀ ilú Ọ̀yọ́". Ph.D Thesis, University of Ilé-Ife, Ilé-Ife.
- Ayòrindé, J.O. (1973). "Oríkì' nínú *Sources of Yorùbá History* (ed) Biobaku.
- Barber, K. (1979). "Oríkì in Òkukù Town: Relationship between Verbal and Social Structures". Ph.D Thesis, University of Ilé-Ife, Ilé-Ife.
- Fánilólá, K. (1967). "Gbàḥjò!!! Tíṣọ́rì fún lítírésọ́ Yorùbá" nínú *Láderin* (2) pp. 30 – 50.
- Laṣẹbikan, E.L. (1958). "Tone in Yorùbá Poetry". *ODU* (2), pp. 18 -19.
- Oyèdiran, R.O. (2002). "Ìpa, Ipò àti ojúṣe àwọn ọ̀ba ní ilẹ̀ Yorùbá: Aláàfin Ọ̀yọ́ gégé bí i àpẹ̀rẹ̀" B.A. Project, University of Ilorin, Ilorin.
- Ọ̀ba Adéyẹ́mí, L.O. (1975). *Ọ̀yọ́ Chieftaincy Institution and Modernism*. Ìbàdàn: Sketch publishing Company Ltd., pp. 3 – 5.
- Ọ̀lájúbù, O. (1978). "Yorùbá Oral Literature as a Source of Geographical description of Yorùbá land as it was". Seminar Series, university of Ilorin.